

NOVI NALAZI ANTIČKIH GROBOVA U SINGIDUNUMU

STEFAN POP-LAZIĆ

Saznanja o antičkim nekropolama Singidunuma prikupljaju se od prvih arheoloških iskopavanja s kraja XIX veka. Deo nekropole uz put Singidunum –Viminacijum deli sudbinu većine ugroženih lokaliteta u Beogradu, tako da su i tokom marta-avgusta 2003. godine izvedena zaštitna arheološka iskopavanja na prostoru parkinga ispred zgrade Skupštine grada Beograda¹ – između Bulevara kralja Aleksandra, ulice Dragoslava Jovanovića i Pionirskog parka (Plan I). Pošto se prostor bloka u kome se gradi objekat nalazi u okviru zaštićene zone nekropole antičkog Singidunuma,² iskopavanja su obavljena u iskopu dimenzija 46 × 96 m na prostoru gde su očekivani eventualni tragovi grobova. Stalan arheološki nadzor na terenu pratio je dinamiku izvodača građevinskih radova. Istraženo je 15 antičkih grobova sa konstrukcijama od opeka, dno sarkofaga delimično očuvanih bočnih strana, kao i 4 slobodno ukopana skeleta koji nisu hronološki opredeljeni (Plan II). Pored toga otkriveni su i ostaci temelja pomoćnih objekata koji pripadaju nekadašnjem dvorskom kompleksu, podignutom na ovom prostoru tokom 19. veka.

KATALOG GROBNIH CELINA (T I–III)

U radu nisu komentarisani grobovi slobodno ukopanih pokojnika koji nisu imali elemente za hronološko opredeljenje. Kote na kojima su otkriveni (oko 119.20 m) više su za oko 1 m od kota najbližih antičkih grobova od opeka, tj. kamenog sarkofaga (oko 118.20 m). Do sada je u Singidunumu registrovano 270 antičkih grobnih celina i stoga katalog započinje sa rednim brojem 271.³

G–271

Otkriven je prilikom rada mehanizacije, koja je delimično oštetila pokrivač i deo severozapadne strane.

Grobna konstrukcija od horizontalno postavljenih fragmentovanih i celih opeka, složenih u deset redova, vezanih malterom i blatom, ukopana je u žutu glinovitu zemlju – zdravicu. Unutrašnjost je trapezoidna u osnovi i oblepljena hidrostatičkim malterom debljine 1–2 cm, od kojeg je načinjeno i koso uzdignuće za glavu pokojnika u severozapadnom delu. Severoistočni zid je nagnut ka unutrašnjosti, tako što je svaka opeka gledano od dna, pomerena ka unutrašnjosti za po centimetar, tako da je poslednji red opeka najbliži jugoistočnom zidu. Pokrivač su činile vodoravno položene opeke čiji su krajevi oslonjeni na žljebove načinjene pomeranjem desetog reda opeka ka spolja, i zalivene krečnim malterom. Grobnica je ranije pljačkana tako da je otkriveno nekoliko ljudskih kostiju. Dimenzije su 2.42 × 1,29 × 0,60 m, orijentacija je severozapad-jugoistok, dok je dno na koti 119,47 m.

G–272

Grobna konstrukcija od horizontalno položenih lomljenih opeka u šest redova, ukopana u žutu glinovitu zemlju, veoma je oštećena radom mehanizacije. Konstatovani su ostaci skeleta (kosti nogu) u jugozapadnom delu. Kraj nogu je otkriven stakleni balsamarij. Očuvane dimenzije iznose 0.90 × 0.66 m, orijentacija je severozapad-jugoistok, a dno je na koti 119.53 m.

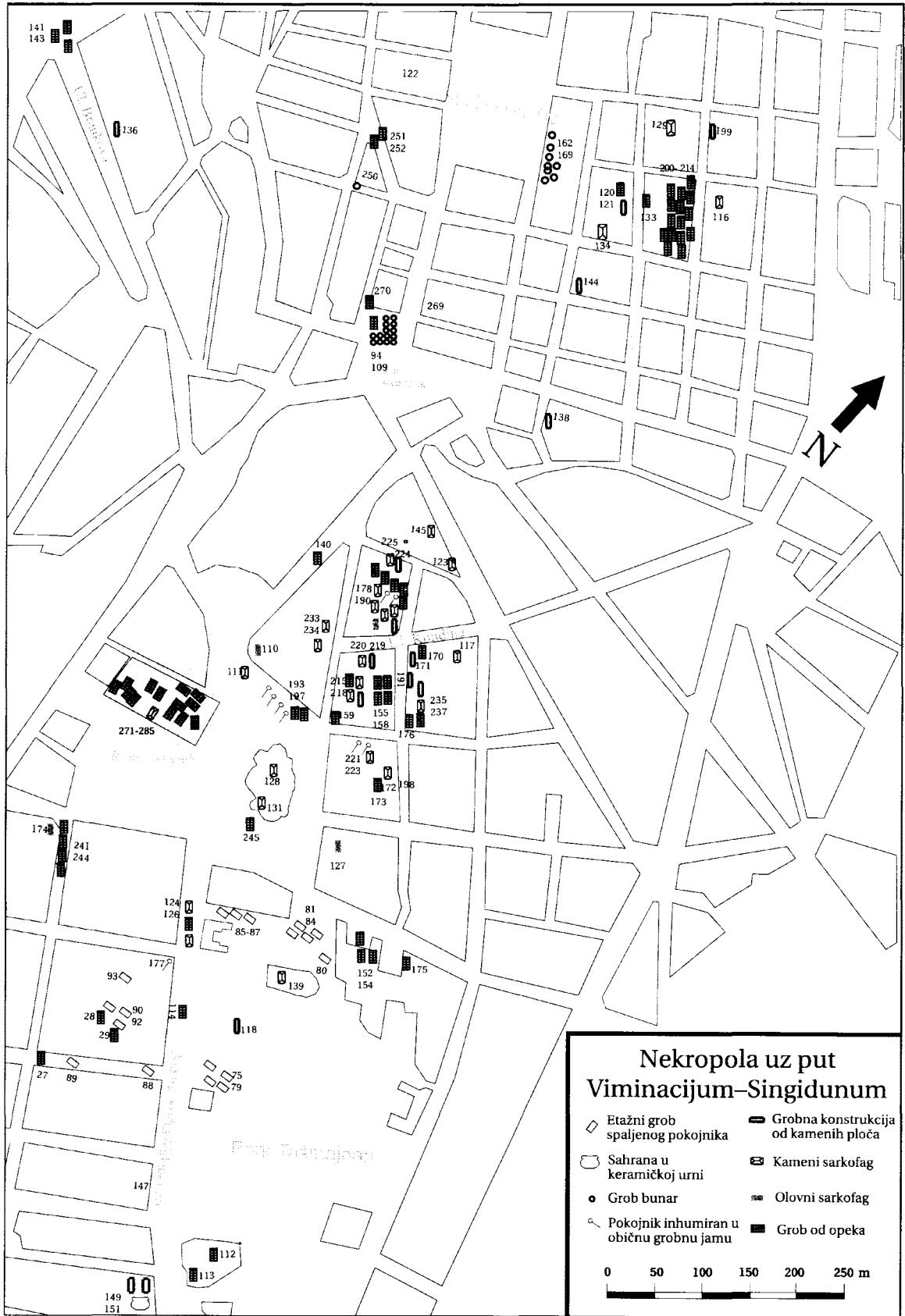
G–273

Grobna konstrukcija od opeka vezanih malterom i blatom konstatovana je u neposrednoj blizini grobova 271, 272 i 274, takode ukopana u zdravicu, ispod G–271. Zidovi su načinjeni od pravilno sečenih opeka dimenzija 0.42 × 0.15 × 0.04 m složenih u 8 redova, dok je od poklopca

¹ U realizaciji Programa iskopavanja učestvovali su saradnici Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda i Arheološkog instituta – Naučno istraživačkog projekta za Beogradsku tvrđavu.

² Rešenje Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda br. 176/8 od 30. 06. 1964. godine.

³ Pop-Lazić 2002, 39.

Plan I – Nekropola uz put Viminacijum–Singidunum

nađena samo jedna horizontalno postavljena opeka dimenzija $0.60 \times 0.58 \times 0.06$ m. Devastiran skelet otkriven je u severozapadnom delu groba. Dimenzije su $2.30 \times 0.75 \times 0.58$ m. Orijeantacija je severozapad-jugoistok, a dno je na koti 118.86 m.

G-274

Tokom rada mehanizacije u zdravici je otkriven u potpunosti devastiran grob od horizontalno položenih opeka vezanih krečnim malterom, od kojeg je očuvan samo deo jednog zida u visini od 7 redova, kao i deo podnice od opeka koja je nalegala na malternu košuljicu. Unutrašnji deo bočnih zidova bio je oblepljen hidrostatičkim malterom. I ovaj grob je u neposrednoj blizini grobova 271, 272, i 273. Očuvane dimenzije su $0.92 \times 0.85 \times 0.44$ m, a dno je na koti 119.24 m.

G-275

Grob od nasatice postavljenih opeka delimično je oštećen prilikom rada mehanizacije, tako da nisu otkrivene opeke poklopca. Ostaci ljudskog skeleta u najvećoj meri bili su pomereni u severozapadni deo. Pod je činilo 5 celih i fragmentovanih opeka. Očuvane dimenzije su $1.95 \times 0.53 \times 0.38$ m. Orijeantacija je severozapad-jugoistok, a dno je na koti 118.69 m.

G-276

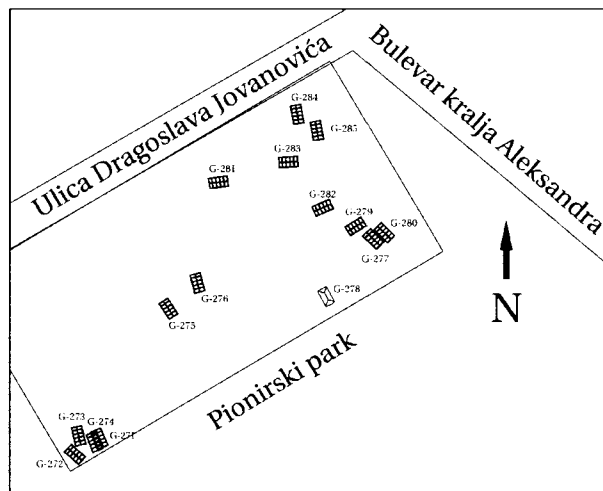
Grob od opeka načinjen je tako što su u grobnu raku, ukopanu u zdravicu, vertikalno postavljene opeke bočnih i čeonih zidova, kao i cele opeke na dnu rake, dok su po gornjim ivicama vodoravno složene opeke u tri reda. Grobni pokrivač nije očuvan, dok su devastirane kosti nađene u severozapadnom delu. Od pokretnih nalaza otkriven je jedan bronzani novac cara Konstantina II. Dimenzije su $2.08 \times 1.10 \times 0.44$ m. Orijeantacija je severozapad-jugoistok, a dno je na koti 118.27 m.

G-277

Grobna raka pravougaonog preseka, bila je ukopana u zdravicu. Pod grobne rake popločan je opekama, dok su na obe ivice očuvana po dva reda koso postavljenih opeka, na kojima su očuvani ostaci krečnog maltera. Unutar grobne rake otkriveni su fragmenti urušenih opeka kao i ostaci ljudskih kostiju. Drugih nalaza nije bilo. Orijeantacija je severozapad-jugoistok. Dimenzije groba su $1.50 \times 1.10 \times 0.48$ m, dok je dno na koti 118.24 m.

G-278

Deo sarkofaga prelomljenih bočnih i jedne čeonice, otkriven je okrenut naopak. Očuvane dimenzije dna sarkofaga su $2.46 \times 1.22 \times 0.30$ m. U unutrašnjosti sarkofaga, isklesan je uzdignuti deo za glavu pokojnika. S obzirom da su od jedne bočne strane preostali samo delovi u visini od oko 0.30 m, može se uočiti dekorisani deo okvira natpisnog polja u obliku volute. Sanduk je bio

Plan II – Osnova lokaliteta sa položajem grobnih celina

načinjen od krečnjaka lošeg kvaliteta, a koliko se moglo zaključiti na osnovu preostalih delova, imao je obradenu samo jednu bočnu stranu. U zemlji ispod prevrnutog dela sarkofaga otkriveni su manja poligonalna staklena perla, bronzana alka i fragmenti ljuskih kostiju.

G-279

Grob od vertikalno postavljenih opeka ukopan u zdravicu, imao je severni zid od pravilno raspoređenog kamena pri vrhu i jedan veći neobrađeni kamen u visini podnice groba. Pokrivač nije očuvan, mada je iznad vertikalno postavljenih opeka, kod jugozapadne duže strane, otkriveno neobrađeno kamenje koje je ispunjavalo i unutrašnjost groba. Veoma trošan skelet bio je opružen na ledima orijentisan pravcem zapad-istok. Glava je okrenuta licem ka severoistoku, dok su ruke prekrštene na karlici. Sa desne strane glave otkrivene su jedna bronzana alka i jedna manja zlatna alka sa petljom, na desnoj ruci bronzana narukvica otvorenih krajeva, a na levoj bronzana narukvica od tordirane žice. Kod nogu je otkriven jedan zeleno gledosani krčag, a na uglovima grobne konstrukcije i na sredini dužih strana, ostaci gvozdrenih klinova za koje je moguće pretpostaviti da potiču od drvenog sanduka. Na opekama su pečati sa oznakom LEGIIIIFF. Orijeantacija groba je zapad-istok. Dimenzije su $1.94 \times 0.83 \times 0.40$ m, a dno je na koti 118.51 m.

G-280

Grob od vertikalno postavljenih opeka, ukopan u zdravicu, delimično je oštećen radom mehanizacije. Pokrivač su činile horizontalno postavljene opeke, tako da je u preseku grob oblika pravougaonika. Na opekama je konstatovan pečat isti kao i kod opeka iz prethodnog groba, a pored njega i novi pečat CLA FAB- ? Nalazio se neposredno uz G-277 i u blizini G-279. Orijeantisan je pravcem severozapad-jugoistok, a dno je na koti 118.85 m.

G-281

Otkriven je na delu lokaliteta prema trotoaru ul. Dragoslava Jovanovića. Od groba ukopanog u zdravicu preostali su samo delovi podnice i jednog bočnog zida. Horizontalno postavljene opeke bile su vezane krečnim malterom. Očuvane dimenzije su 1,00 × 0,70 × 0,40 m, a dno je na koti 118.23 m.

G-282

Grob od vertikalno postavljenih opeka vezanih blatom, otkriven je u neposrednoj blizini G-279 i G-281 ukopan u zdravicu. Pokrivač su činile horizontalno postavljene opeke, oblepljene krečnim i hidrostatskim malterom, dok je u unutrašnjosti hidrostatski malter od krupnije mrvljenih opeka. U grobu su otkriveni dislocirani ostaci ljudskog skeleta, gvozdene klinova, kao i jedna bronzana alka. Neke od opeka nosile su pečat LEGIIIIFF. Dimenzije su 2,17 × 1,27 × 0,53 m, a orijentacija je zapad-istok. Dno je na koti 118.17 m.

G-283

Grob od nasatično postavljenih opeka bio je ukopan u zdravicu, međutim većim delom je uništen radom mehanizacije, tako da je na bočnim stranama preostala jedna tegula i par ravnih opeka. Konstatovane su oštećene kosti postkranijalnog skeleta. Očuvane dimenzije su 0,91 × 0,70 × 0,44 m.

G-284

U delu iskopa kraj ulice Dragoslava Jovanovića otkriveni su ostaci u potpunosti uništenog groba od opeka. Nije bilo moguće odrediti vrstu konstrukcije i orijentaciju.

G-285

Grobna konstrukcija od vodoravno položenih opeka vezanih malterom otkrivena je ukopana u zdravicu, delimično oštećena radom mehanizacije. Pet redova lomljenih opeka bočnih i čeonih strane vezane su krečnim malterom debljine 1–2 cm, dok je unutrašnjost oblepljena hidrostatskim od kojeg je načinjeno i uzglavlje za pokojnika. Dno je patosano celim i fragmentovanim opekama, dok su pokrivač činile tegule okrenute ka dnu, čije su ivice umetnute u žljeb formiran ispuštanjem opeka poslednjeg reda bočnih zidova. U grobu je konstatovano par fragmentovanih ljudskih kostiju. Očuvane dimenzije su 2,50 × 0,93 × 0,54 m, a dno je na koti 117.41 m.

TIPOVI GROBNIH KONSTRUKCIJA

Ovogodišnjim istraživanjima severozapadnog dela nekropole, uz put Singidunum–Viminacijum, konstatovano je da prevladavaju sahrane u grobovima od opeka. Svi pokojnici su skeletno sahranjeni.

Važno je istaći da u ovom delu nema grobova spaljenih pokojnika koji su otkriveni u neposrednoj blizini u ulicama Kosovskoj i Palmotićevoj. Tipološki posmatrano grobovi od opeka se razlikuju po izradi zidova i pokrivača (sl. 1), a na antičkim nekropolama Singidunuma do sada nije zabeleženo rešenje primenjeno u konstrukciji G-277. Na dno grobne rake iskopane u zdravici položene su cele i lomljene opeke. Na gornjim ivicama grobne rake, ka unutrašnjosti groba, koso su postavljene opeke u dva reda. Na površini gornjeg reda uočljivi su ostaci maltera čiji je cilj ojačanje opeka pokrivača, dok su one otkrivene unutar groba. Između podnice i opeka na ivici nema konstruktivne veze izvedene opekama, već bočne i čeonih zidove čine zemljane ivice iskopane rake. Na nekropoli iz razdoblja Seobe naroda, u ulici Tadeuša Koščuška, otkriven je grob (G-59) iste konstrukcije, za koji autori smatraju da pripada najstarijem horizontu sahranjivanja.⁴ Ono što izdvaja ovakvo rešenje je oslonac opeka pokrivača koji u ovom slučaju nije na bočnim zidovima, već na samoj ivici grobne rake. Pretpostavljamo da ovakvo rešenje nastaje kao jednostavnija varijanta tipa koji je izdvojio još M. Vasić, kao tip II, na nekropolama Viminacijuma.⁵

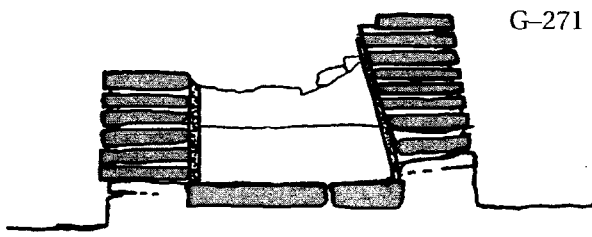
Konstruktivno najjednostavniji tip je onaj kod kojeg su opeke bočnih i čeonih zidova postavljene vertikalno, što je to primenjeno prilikom izrade kod G-275 i G-280. Kod G-280 vodoravno položene opeke su postavljene na bočne zidove, dok kod G-275 nije otkriven pokrivač groba, tako da nismo u mogućnosti da potvrdimo da li je imao položene ili dvoslivno postavljene opeke pokrivača. Ovako konstruisani grobovi i ranije su konstatovani na antičkim nekropolama Singidunuma, međutim samo jedan je pouzdano datovan u sredinu IV veka.⁶ Veoma zanimljivu konstrukciju vertikalno postavljenih opeka, bočnih i čeonih zida, imao je i G-279, čija je stranica na začelju načinjena od naslaganog neobrađenog kamena. Kako je pokrivač groba oštećen radom bagera, nije moguće potvrditi da li je površina, takođe, bila pokrivena neobrađenim kamenom ili vodoravno položenim opekama. Na osnovu otkrivenog materijala, grob je datovan u sredinu IV veka.

Najveći broj grobova ima horizontalno postavljene opeke bočnih zidova. Kod G-271 horizontalno

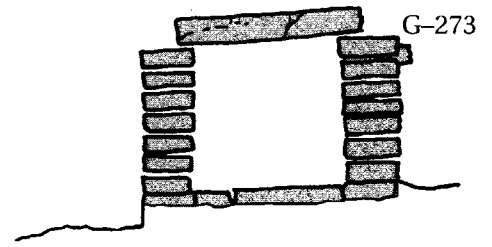
⁴ Ivanišević, Kazanski 2002, 127.

⁵ Vasić 1907, 80–81.

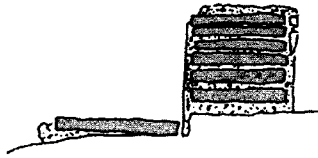
⁶ G-254; Simić 1994, 76.

G-271

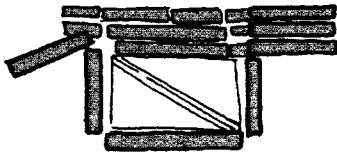
G-273

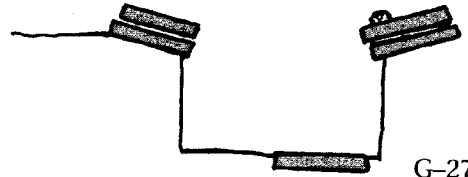
G-274

G-275

G-276

G-277

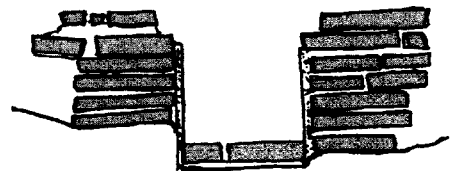
G-279

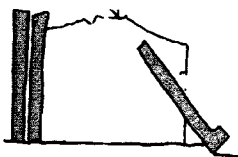
G-280

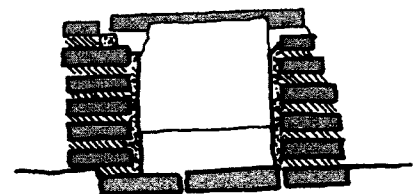
G-281

G-282

G-283

G-285

Sl. 1. Preseci grobnih konstrukcija (R 1: 25)

je poredano po 9 redova opeka, s tim što je severozapadni deo groba širi u odnosu na jugoistočni. Takođe je istočni bočni zid nakrivljen ka unutrašnjosti primenom pomeranja svakog reda za oko 4 cm, verovatno sa ciljem lakšeg postavljanja opeka pokrivača na bočne zidove, tako da stoji pod uglom od 76 stepeni. Horizontalno postavljene opeke bočnih zidova i pokrivača ima i G-273, kod kojeg su prilikom izrade stranica korišćene polovine opeka širine oko 0.14 m, dok je kao poklopnica očuvana opeka dimenzija 0.60 × 0.58 × 0.09m. Takođe su tokom izrade podnice iskorišćene jedna veća i niz prepoloavljenih opeka. Prilikom izrade bočnih zidova G-272 i 275 korišćeni su ulomci vodoravno položenih opeka. Za razliku od prethodnih grobova 271 i 273, kod kojih su opeke vezane krečnim malterom, u G-272 i G-275 korišćeno je blato kao vezivno sredstvo. Hidrostatički malter je u većoj meri korišćen prilikom zalivanja G-282, dok je u G-285 jedino unutrašnjost oblepljena slojem hidrostatičkog maltera različite debljine. Upotreba hidrostatičkog maltera, prilikom oblaganja unutrašnjosti grobova, zabeležena je kod G-271, 273, 282 i 285. U ovim grobovima formirano je i uzdignuće za glavu; kod G-272 od ulomaka opeka vezanih hidrostatičkim malterom, a kod G-271 i G-285 od mase hidrostatičkog maltera. Prilikom formiranja G-274, po dnu grobne rake razliven je krečni malter u koji su potom utisnute opeke poda, dok je hidrostatički malter korišćen samo u unutrašnjosti groba, na bočnim zidovima.

Prelazni tip, sa horizontalno i vertikalno postavljenim opekama zidova, predstavlja G-276, kod kojeg je u iskopanu grobnu raku, dužom stranom, prvo postavljen jedan red, a nad njim tri reda vodoravno položenih opeka. Način pokrivanja grobne ciste nije otkriven, s obzirom da je oštećen radom mehanizacije. Slična konstrukcija zabeležena je u Singidunumu u G-227, datovanom u III vek,⁷ kao i na ranije pomenutoj nekropoli Seobe naroda u Tadeuša Koščuška, gde se ovakav vid konstrukcije prati sve do VI veka.⁸

Deo kamenog sarkofaga G-278 predstavlja posebno interesantan nalaz, u ovom delu nekropole. Nažalost, od sarkofaga je otkriven samo oštećeni deo sanduka, dok poklopac i eventualno postolje nisu očuvani. Na preostalom delu jedne od bočnih obradenih strana vidljiv je ostatak motiva takozvane noričko-panonske volute,⁹ dok prostor desno od natpisnog polja ka ivici nije bio obraden. Slično izvedene volute zabeležene su u Singidunumu na sarkofazima iz G-116 (Jonin sarkofag) i G-148. Naš

primerak je nešto duži, a proporcionalno gledano, prostor koji pokriva natpisno polje je nešto veći, tako da je moguće da nije bila predviđena dekoracija na delovima desno i levo od polja ka ivicama. Interesantno je da je kvalitet krečnjaka od kojeg je izrađen veoma loš na šta ukazuje i činjenica da se na prelomljenim delovima vide šupljine i ostaci sedimentata sa petrificiranim mekušcima.

Medusoban odnos grobnih celina najbolje se sagledava u prostornom rasporedu. Grupisanje grobova je najbrojnije u južnom i na severnom delu lokaliteta (kraj ulaza u Skupštinu grada i kraj Bulevara kralja Aleksandra), dok je između njih otkriven samo jedan grob – G-275. U južnom delu iskopa, grobovi 271, 273, 274 orijentisani su pravcem severozapad-jugoistok i međusobno su paralelni, dok je G-272 orijentisan pravcem zapad-istok. Kote podnica približno su jednake, izuzimajući G-273 koji je otkriven neposredno uz G-271 i čije je dno za oko 0.60 m dublje od podnice G-271. Idući ka grupaciji grobova u severnom delu lokaliteta, G-275 je orijentisan pravcem severozapad-jugoistok, a dno se nalazilo na koti 118.69 m. Slična situacija, sa grupisanjem međusobno paralelno i upravno postavljenih grobova, primetna je i na severnom delu lokaliteta. Grobovi 279 i 281, položeni jedan kraj drugog, orijentisani su pravcem severozapad-jugoistok, a važno je napomenuti da je odnos relativnih kota podnica različit, za 0.60 m. Naime, dno poda G-281 je na koti 118.85 m, dok je kod G-279 118.25 m. Inače, najniža kota poda zabeležena je kod G-285 koji je otkriven na 117.41 m. S obzirom da se nalazio u najsevernijem delu lokaliteta, moglo bi se zaključiti da je još u antičkom periodu postojao prirodan pad terena od južnog dela lokaliteta ka severnom, i da je okvirno iznosio između 1.00–1.50 m.

GROBNI NALAZI

Relativno mali broj nalaza u okviru 15 grobnih celina svedoči o aktivnom pljačkanju grobova, još u vreme antike. Takva situacija je i sa ostalim antič-

⁷ Bojović 1977, 157.

⁸ Ivanišević, Kazanski 2002, 124; G-28 pripada nastarijem horizontu na nekropoli, s kraja IV i početka V veka, dok grobovi 2, 8, i 41 pripadaju III horizontu sa materijalom druge polovine V i početka VI veka.

⁹ Dautova-Ruševljan 1983, 105–106.

kim grobovima na teritoriji Singidunuma. Među 15 grobnih celina otkriven je samo jedan novac, cara Konstantina II u G-276.¹⁰

Nalazi uglavnom potiču iz groba (G-279), i karakteristični su za razdoblje kasne antike. Narukvica kružnog tela, načinjenog od deblje bronzane žice, oko koje su obmotane dve tanke bronzane trake, otkrivena je na desnoj ruci pokojnika. Jedan oštećeni kraj se završava kukicom, dok se drugi završava iskucanom površinom sa perforacijom kroz koju se provlačila kukica. Veoma slična je, po opštem izgledu i dimenzijama, i narukvica iz groba u Pfaffenhofenu, datovana, na osnovu ostalog materijala, u prvu polovinu IV veka.¹¹ Drugi primerak, otkriven na levoj ruci individue, jednostavna je narukvica otvorenih krajeva. Ovakve narukvice predstavljaju čest inventar kasnoantičkih grobova.¹² Na nekropola-ma Singidunuma su retke, tako da jedini do sada poznati primerak potiče iz G-254 otkrivenog u Cerskoj ulici.¹³ Naš primerak iz G-279 mogao bi se datovati u prvu polovinu – sredinu IV veka, kako su datovane prethodna i narukvica iz G-254.

Zlatna alka, načinjena od tanke zlatne žice, otkrivena je kod glave skeleta iz G-279. Ima savijene krajeve od kojih je jedan zalemljen tako da formira omču a drugi je oblikovan tako da se provlači kroz nju. Ovakav oblik predstavlja osnovni tip, prema podeli po načinu nošenja na uhu, koji se dalje deli na osnovu ostalih elemenata koje naš primerak ne poseduje i stoga je njegovo dalje tipološko i hronološko opredeljenje nemoguće.

Balsamarij iz G-272 načinjen je od zelenog prozirnog stakla, a otkriven kod nogu pokojnika. Posuda je relativno nemarne izrade, asimetričnih zidova vrata i tela. Obod je nepravilno razgrnut, a dno je neravno. Po obliku pripada tipu merkur boca, mada nema pečat na dnu. Veoma slična posuda iz Intercise datovana je u prvu polovinu III veka.¹⁴

Zeleno gledosani krčag iz G-279 otkriven je kod nogu individue. Posuda ima koso postavljen razgrnut obod, nažljebljene unutrašnje ivice i blago nakošen vrat. Prelaz iz vrata u rame je naglašen, a trbuh je jajolik. Dno posude je, takođe, naglašeno. Deblja trakasta drška ima dva žljeba i povezana je sa vratom tik ispod oboda. Krčag pripada tipu VII/14 koji se datuje u sredinu i drugu trećinu IV veka.¹⁵ I naš primerak bi se mogao datovati u ovaj period, imajući u vidu i ostale nalaze iz grobne celine.

Ostali nalazi, perla od staklene paste i fragmentovana bronzana G-278, otkrivene u zemlji ispod sarkofaga, kao i bronzana alka iz G-279, predsta-

vljaju tipološki i hronološki neosetljiv materijal, mada je važno napomenuti da je većina grobova bila pljačkana, tako da najveći deo nalaza potiče iz G-279. Nalazi gvozdениh klinova iz grobova 279 i 282 posredno ukazuju na postojanje drvenog kovčega u kojem se nalazio pokojnik.

Iskopavanjima izvedenim tokom 2003. godine dobijeni su novi podaci o prostiranju nekropole uz put Singidunum–Viminacijum. Prostor oko Bulevara kralja Aleksandra poznat je kao mesto na kojem se nalazio deo nekropole, tako da su pomenuta zaštitna iskopavanja potvrdila ranije pretpostavke da se nekropola pružala zapadno i severozapadno od puta ka Viminacijumu. Mada je severna granica prostiranja pouzdano potvrđena brojnim nalazima različitih vrsta sahranjivanja, južni deo nekropole je konstatovan tek u nekoliko slučajeva. Zbog toga je pojava 15 grobova iz perioda rimske dominacije značajna kao podatak o do sada arheološki neistraženom delu Singidunuma. Pored toga pouzdano se može reći da ni u ovom delu nekropole nema spaljivanja pokojnika, koje ostaje i dalje uokvireno granicom pružanja današnjih ulica Majke Jevrosime, Vlajkovićeve, Bulevara kralja Aleksandra, Resavske i Krunske. Fragmentovan kameni sarkofag otkriven u poremećenom položaju možda izvorno nije bio položen na ovom prostoru, i stoga nema indicija da li je bio ukopan u zdravicu ili je imao nadzeman položaj u primarnoj upotrebi. Raspored sahrana u okviru užeg istraživanog prostora ima iste karakteristike kao i ranije istraživani delovi nekropole. Naime, nekoliko grobova se grupiše na užem prostoru, te se između njih i najbliže površine sa grupom grobova nalazi prazan prostor od više desetina metara. Ovakav raspored pouzdano je potvrđen zaštitnim iskopavanjima 1988 i 1989 godine,¹⁶ na više stotina metara u ulicama Resavskoj, Krunskoj, Svetozara Markovića i Lazarevićevoj. Pored ovoga primetno je polaganje u grobne rake na nižim kotama prostora uz Bulevar kralja Aleksandra u odnosu na kote raka ka ulazu u

¹⁰ RIC VIII, 184, Solun.

¹¹ Keller 1971, 97.

¹² Lanyi 1972, 83; Jovanović 1978, 25.

¹³ Simić 1994, 75–76.

¹⁴ Barkoszi 1988, 132, kat. Nr. 268.

¹⁵ Nikolić-Đorđević 2000, 140.

¹⁶ Simić 1997, 44.

Skupštinu grada iz čega bi se moglo zaključiti da je postojao prirodan pad terena od juga ka severu, što bi predstavljalo potvrdu o postojanju grebena.

Pouzdanost datovanja grobnih celina, nažalost, može se predložiti samo u tri slučaja. U G-276 otkriven je novac cara Konstantina II, dok je u G-279 otkriven materijal karakterističan za IV vek. Stakleni balsamarij iz devastiranog G-272 datuje se u širi

period III-IV veka. Na osnovu vrsta konstrukcije i međusobnog odnosa položaja moglo bi se pretpostaviti da i ostale grobne celine potiču s kraja III i prve polovine IV veka, i stoga se može pouzdano reći da je u ovom delu nekropole konstatovan horizont sahranjivanja IV veka karakterističan za period pre povlačenja nekropola u uže naseobinsko jezgro samog kraja IV veka.

BIBLIOGRAFIJA

Barkoszi 1988 – L. Barkoszi, *Pannonische Glasfunde in Ungarn*, Budapest 1988.

Bojović 1977 – D. Bojović, Singidunum, Bukovička ul. Br. 88 – vila rustika, *Arheološki pregled* 19, Beograd 1977, 156–158.

Dautova-Ruševljan 1983 – V. Dautova-Ruševljan, *Rimska kamena plastika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Novi Sad 1983.

Ivanišević, Kazanski 2002 – V. Ivanišević, M. Kazanski, La nécropole de l'époque des grandes migrations à Singidunum, *Singidunum* 3, Beograd 2002, 101–157.

Keller 1971 – E. Keller *Die spätrömischen Grabfunde in Südbayern*, München 1971.

Lanyi 1972 – V. Lanyi, Die spätantiken Gräberfelder von Pannonien, *Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* XXIV, Budapest 1972, 53–214.

Nikolić-Đorđević 2000 – S. Nikolić-Đorđević, Antička keramika Singidunuma, *Singidunum* 2, Beograd 2000, 11–244.

Pop-Lazić 2002 – S. Pop-Lazić, Antičke nekropole Singidunuma, *Singidunum* 3, Beograd 2002, 7–100.

Popović 1975 – M. Popović, Područje Knez Mihailove ulice u sklopu urbanog jezgra rimskog Singidunuma, in: *Knez Mihailova ulica – zaštitna nasleđa – uređenje prostora*, Galerija SANU 8, Beograd 1975, 10–14.

RIC VIII – Roman Imperial Coinage, vol. VIII, ed. H. Mattingly, London 1968.

Simić 1994 – Z. Simić, Kasnoantički grob u Cerskoj ulici u Beogradu, *Glasnik društva konzervatora Srbije* 18, Beograd 1994, 75–76.

Simić 1997 – Z. Simić, Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja na prostoru jugoistočne nekropole Singidunuma, *Singidunum* 1, Beograd 1997, 21–56.

Vasić 1907 – M. Vasić, Nekolike grobne konstrukcije iz Viminacijuma, *Starinar N.R. II, sv. I*, Beograd 1907, 66–98.

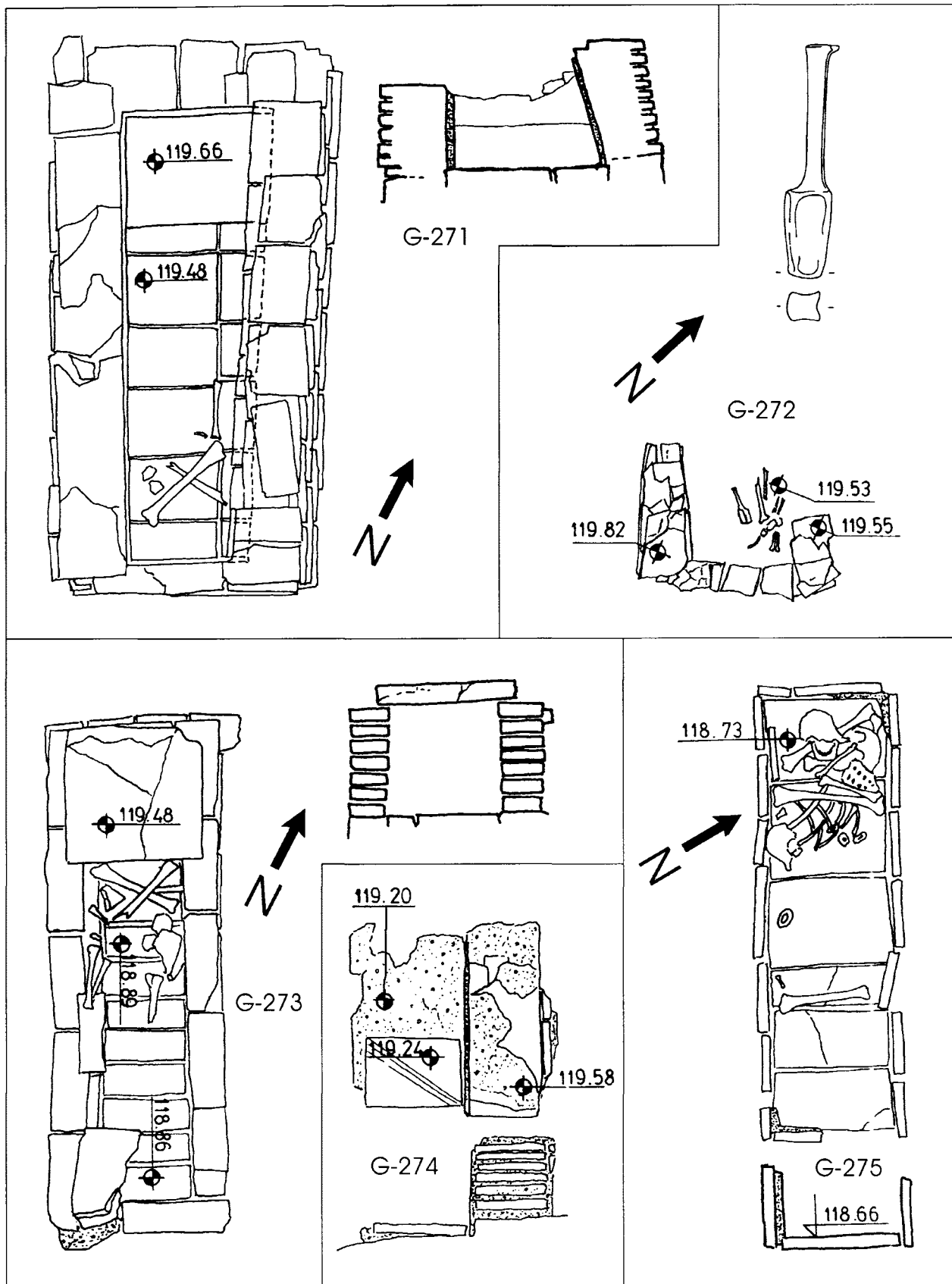

Tabla I – Grobne celine (R 1: 25): G 271–275; stakleni balsamarij (R 1:4)

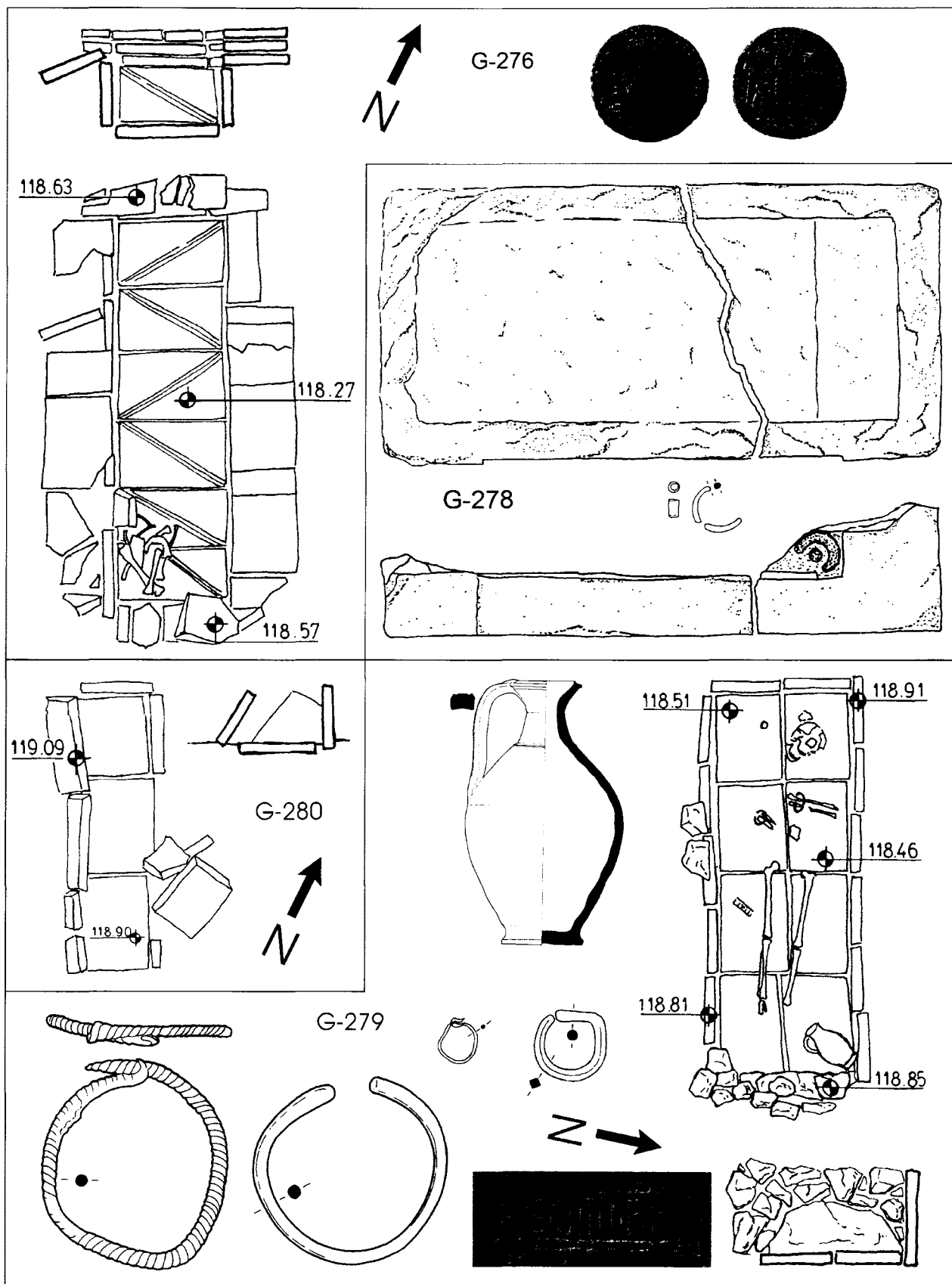

Tabla II – Grobne celine (R 1:25); G-276, 278–280; metal (R 2:3); krčag (R 1:4); novac (R 1:1)

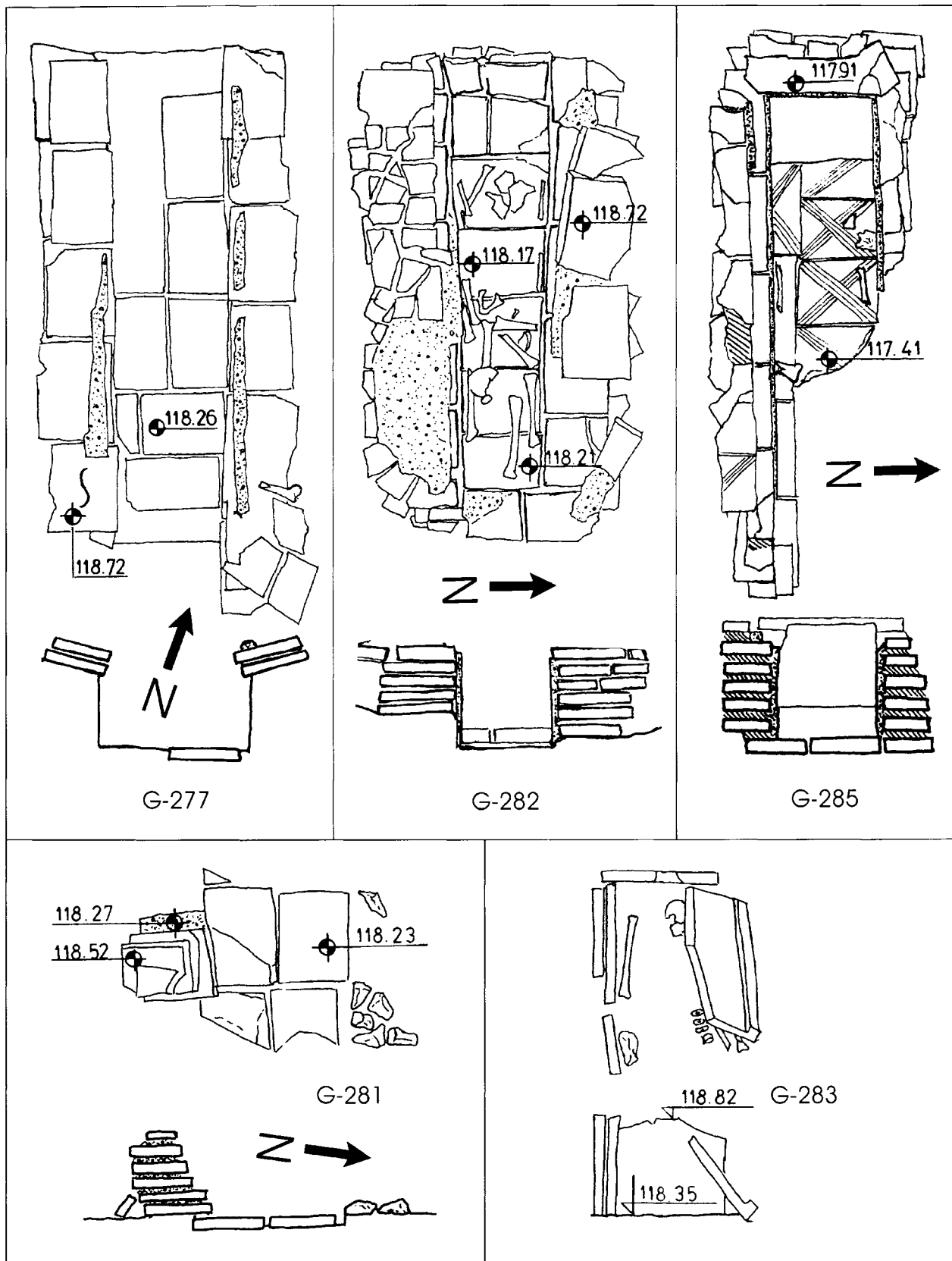

Tabla III – Grobne celine (R 1:25): G-277, 281–283, 285

NEW FINDS OF ROMAN GRAVES IN SINGIDUNUM

STEFAN POP-LAZIĆ

For over a century the remains of Roman necropolis established along the road to Viminacium had been encountered in the course of construction works in the Boulevard of King Alexander. Rescue archaeological excavations conducted on the plateau in front of Belgrade Municipality building, between Pionirski Park and Dragoslava Jovanovića street from March to August of 2003 improved our knowledge and increased the number of registered grave associations to 285. We discovered 15 tombs of brick and remains of stone sarcophagus and also four partially damaged simply buried human skeletons, which due to the absence of other information except that they had been buried rather shallow considering the present ground level we were not able to determine chronologically.

The investigations conducted this year confirmed earlier assumptions that necropolis spread to the west of the road to Viminacium. Although north line of distribution has been confirmed in few instances according to different methods of interment the south section of necropolis has been encountered just on few occasions. One of important results is that neither in this section of necropolis was encountered the cremation of the deceased and it remains confined within the streets Majke Jevrosime, Vlajkovićeve, Boulevard of king Alexander, Resavska and Krunska.

The disposition of burials has the same characteristics as in the earlier investigated section of the necropolis, in other words few graves are clustered within rather small area so between them and other nearest burials are many tens of meters of vacant space. Such disposition has been confirmed also in the course of rescue excavations in 1988 and 1989 within many hundred meters in the streets

Resavska, Krunska, Svetozara Markovića and Lazarevićeve. In addition it is conspicuous that burial pits along the Boulevard of king Alexander were deeper (considering absolute altitude) than the burial pits nearer to the entrance of the Municipality building hence we can conclude that there is a natural slope of the terrain from the south towards the north and that confirms the fact that there was a ridge.

The remains of stone sarcophagus, especially missing of lateral decorated part do not make possible its chronological and typological determination. Unfortunately, also the brick graves are mostly devastated probably already in the antique times so only sporadic remains of human bones were discovered in these graves. Usually, there were no grave goods in the disturbed graves so their dating is suggested generally on the basis of funerary structure.

There are three graves (G-272, G-276 and G-279) with objects, which made possible chronological determination of the burials. In G-276 was discovered a coin of emperor Constantine II while in G-279 was encountered the material typical for the 4th century (bronze bracelet with open ends, green glazed jug). The glass balsamarium from devastated G-272 is dated in the 3rd-4th century.

According to the types of structure and interrelation of their positions it could be assumed that other grave associations also date from the end of 3rd and the beginning of the 4th century and therefore we can conclude with certainty that in this section of the necropolis was encountered the 4th century horizon of interment characteristic of the period prior to withdrawal of necropolises within the habitation center in the very end of the 4th century.